עתיקות 85, התשע״ו

יישוב מתקופת הברונזה הקדומה 1ב׳–2 באבו־קרינאת

סבטלנה טליס

האתר נמצא בחלק הדרומי של בקעת באר שבע, כ־24 ק״מ מדרום־מערב לערד, 12.5 ק״מ מדרום לתל מלחתה וכ־6 ק״מ מדרום לתל אסדר. האתר נמצא על המדרון המזרחי של גבעה שהמסלע שלה הוא צור וקרטון, כ־150 מ׳ ממערב לנחל יתנן (נ״צ 23–88/559008–195878; איור 1). החפירה נערכה בעקבות סקר שנערך באבו־קרינאת לפני הנחת צינור גז.[1] בסקר נתגלה יישוב מתקופת הברונזה הקדומה שגודלו 88 × 100 מ׳; הובחנו בו ראשי קירות ונאספו כלי חרס וכלי צור.

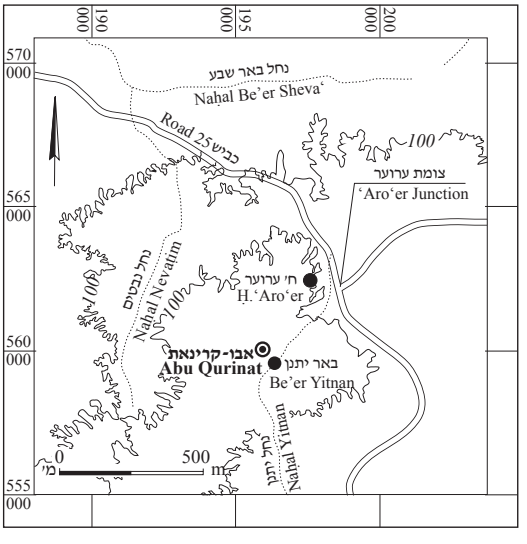

איור 1. מפת איתור.

החפירה

בקצה הצפוני־המזרחי של האתר נחפר שטח של 143 מ״ר. סמוך לפני השטח נתגלו שרידים של מכלול אדריכלי, המתוארך לסוף תקופת הב״ק 1ב׳ – ראשית הב״ק 2 (תכנית 1; איור 2), ובו שני

איור 2. שטח החפירה, מבט למזרח.

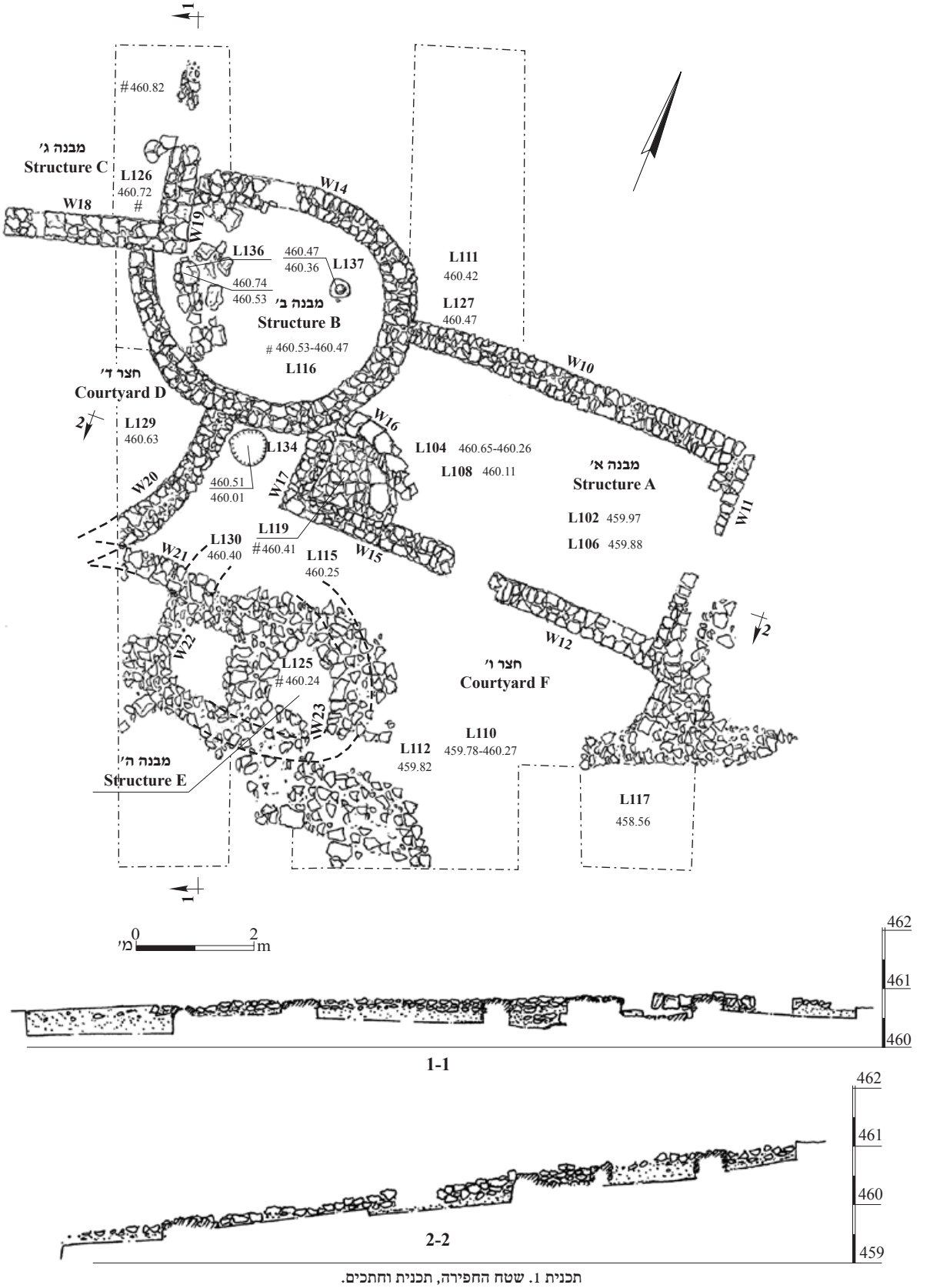

תכנית 1. שטח החפירה, תכנית וחתכים.

מבני רוחב מלבניים (א׳ וג׳), שלכל אחד מהם חצר סמוכה מדרום (ד׳, ו׳). כן נתגלו מבנה עגול (ב׳), ששימש להכנת מזון ולבישולו, ומבנה (ה׳) ששימש כפי הנראה ממגורה. המבנים הוקמו זה לצד זה. קירותיהם נבנו משתי שורות של אבני גיר וצור מהוקצעות בחלקן.

מבנה א׳. בחלק המזרחי של החפירה נחשף מבנה מלבני מטיפוס ״בית רוחב״ (״הבית הערדי״; 4 × 7 מ׳), התחום בארבעה קירות (W10, W11, W12, W15, W17), שהשתמרו לגובה שלושה נדבכים (0.28–0.37 מ׳ גובה); קיר 11 השתמר רק בחלקו. הכניסה למבנה נקבעה במרכז הקיר הדרומי (W12/15). בחלק הצפוני־המערבי של המבנה ניגשים קירות 10 ו־17 אל קיר 14, התוחם את מבנה ב׳ (להלן). בפינתו הדרומית־המערבית של מבנה א׳ נחשף מתקן אבן מעוגל (L119). המתקן נתחם מצפון־מזרח בקיר 16, הבנוי משורה של אבני שדה גדולות (איור 3), ורצפתו עשויה מאבני שדה בינוניות. מאחר שלא נתגלו ממצאים במתקן, אין אפשרות לקבוע למה שימש. החלל הפנימי של המבנה הכיל שכבות של אדמת לס, ללא ממצא ארכיאולוגי, שהורבדו אחרי שהמבנה יצא מכלל שימוש (L102, L104, L106, L108). מבנה דומה שבפינתו מתקן אבן מעוגל, המתוארך לתקופת הב״ק 1ב׳, נתגלה ב׳אתר הסילו׳ במדרגת תל חליף (Alon and Yekutieli 1995: Fig. 7). בתי רוחב רבים, שבפינותיהם הותקנו מתקני אבן מעוגלים, נמצאו בערד בשכבות מתקופת הב״ק 2 (Amiran et al. 1978:21, 27, 35, Pls. 178, 179; Amiran and Ilan 1996: Pl. 86, 90–92). המתקנים הפינתיים מופיעים בצורות מעוגלות ומרובעות ובמגוון גדלים. הם שימשו ממגורות, מדפים או משטחי עבודה (Amiran and Ilan 1996:145).

חצר ו׳. הפתח במבנה א׳ הוביל אל חצר ו׳ שמדרום לו. חצר זו תחומה ממערב בקיר (W20). בחצר נחפרו שכבות של אדמת לס שהורבדו אחרי שהמבנה יצא מכלל שימוש (L110, L112, L115, L117, L130). במרכז החצר נתגלו מקבת ואבן שחיקה (L110; איור 3,1:8). בפינה הצפונית־המערבית של החצר, במקום המפגש של קירות 14 ו־20 נתגלה בור ובתוכו אפר (L134; 0.6 מ׳ קוטר, 0.5 מ׳ עומק). הבור נחפר אל תוך אדמת הלס (L130) ומפלס שפתו כ־0.1 מ׳ מתחת למפלס בסיסי הקירות.

מבנה ה׳. בחלקה המערבי של חצר ו׳ נחשפו שרידים של מבנה סגלגל מתחת לאבני מפולת רבות. המבנה שימש כנראה ממגורה, והוא נתחם בשני קטעי קירות (W22, W23), שהשתמרו לגובה נדבך אחד בלבד (0.13–0.20 מ׳). בחלקו המזרחי של המבנה נחשף קטע מרצפת אדמת לס מהודקת

איור 3. מתקן אבן (L119) במבנה א׳, מבט לדרום־מזרח.

(L125), ומעליה נמצאה אבן שחיקה. אל קיר 22 ניגש קיר (W21), שקצהו השני ניגש כפי הנראה אל קיר 20.

מבנה ב׳. תכנית מבנה ב׳ סגלגלה (3–4 מ׳ קוטר). חלקו התחתון נחפר בתוך אדמת הלס לעומק 0.1–0.2 מ׳, ובתחתיתו נתגלתה רצפת אדמה מהודקת (L116; איור 4). פתח הכניסה נקבע בצדו הצפוני והיה בגובה בסיס הקירות, ולכן היה צורך לרדת מן הפתח אל רצפת החדר. המבנה תחום בקיר 14 שהשתמר לגובה שלושה נדבכים (0.26 מ׳ גובה). בחלקו המערבי של המבנה ניגש קיר 14 אל פינתו הדרומית־המזרחית של מבנה ג׳ (W18, W19), כך שפינת מבנה ג׳ חודרת אל תוך מבנה ב׳. בפנים המבנה נמצאו מפולות אבנים. על הרצפה בחלקו המערבי של המבנה נתגלו ריכוזי אבנים, ובהן אבן שטוחה (כ־0.6 מ׳ אורך) שנתמכה מכל עבריה באבנים קטנות (L136; איור 5); נראה שאזור זה שימש משטח עבודה. מדרום למשטח העבודה נמצא ריכוז נוסף של אבנים, אולי שרידי מתקן או

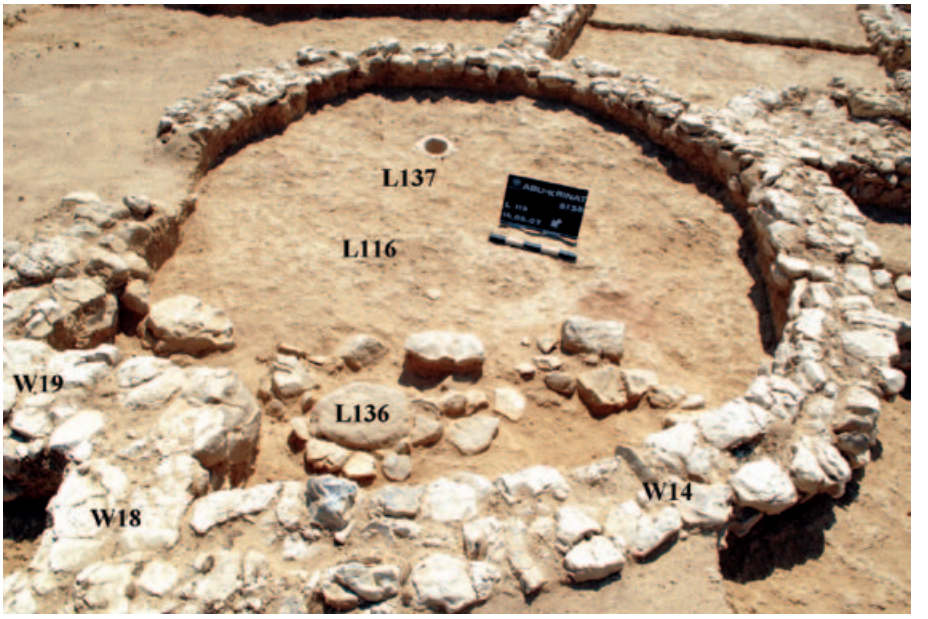

איור 4. מבנה ב׳, מבט למזרח.

איור 5. משטח עבודה (L136) במבנה ב׳, מבט לצפון־מזרח.

מתקנים נוספים, שלא ניתן לעמוד על צורתם בשל השתמרותם הגרועה. כן נתגלו על הרצפה שני מוקדי אש, שתי אבני שחיקה ומקבת (איור 2:8, 4, 5), שברי כלי חרס (איור 2:7, 8–10, 13) וכלי צור. בחלקו המזרחי של המבנה נחשף מכתש מאבן גיר קשה, שהונח בתוך שקע שנחפר ברצפה וחוזק באבנים קטנות ששובצו סביבו (L137; איורים 6; 1:9). בתל ערד נמצאו מכתשים משולבים ברצפות מתקופת הב״ק 2 (Amiran et al. 1978: Pl. 134:3). ממזרח למבנה זה, בנקודת המפגש של מבנים א׳ וב׳ וסמוך לקיר 14, נמצא בתוך מפולת אבנים לוח משחק ׳סנת׳ העשוי מקרטון (L127; איור 2:9). נראה כי המבנה שימש מתחם עבודה להכנת מזון ולבישול.

מבנה ג׳. בקצה הצפוני־המערבי של שטח החפירה נחשפה פינתו הדרומית־המזרחית של מבנה מלבני שקירותיו השתמרו לגובה 1–3 נדבכים (W18, W19; 0.20–0.26 מ׳ גובה) ולו רצפת אדמה מהודקת (L126). כפי הנראה, קיר 14 של מבנה ב׳ ניגש אל פינת הקירות של מבנה ג׳ (איור 4), ולכן מבנה ג׳ הוקם לפני מבנה ב׳. בתוך המבנה נתגלתה מפולת של אבני שדה. על הרצפה נמצאו שני מוקדי אש, שברי כלי אגירה ואחסון מחרס (איור 14:7) וכלי צור ספורים.

חצר ד׳. מדרום־מערב למבנה ב׳ נחפר קטע של אזור פתוח, כנראה חצר שהשתייכה למבנה ג׳. החצר נתחמה ממזרח בקיר מתעגל (W20), שהשתמר לגובה שלושה נדבכים (0.29–0.33 מ׳ גובה) וניגש אל קיר 14. מצד צפון נתחמה החצר בקיר 18. באזור

איור 6. מכתש (L137) במבנה ב׳, מבט למערב.

שנחפר סמוך למבנה ב׳ הייתה אדמת לס שהכילה מעט שברי כלי חרס (L129).

הממצאים

כלי החרס

בממצא כלי החרס שברי קערות, פערורים וקנקנים שנמצאו על רצפות המבנים ובתוך מפלסי החיים. הכלים יוצרו מטין בגוונים בהירים של חום ומטין אדום וחום־אדמדם; על חלקם משח לבן. בדיקה בזכוכית מגדלת של שמונה שברי גוף של כלי חרס מהאתר (לא אוירו) הצביעה על מאפיינים ייחודיים, ולכן נעשתה בדיקה פטרוגרפית במטרה לקבוע את מקורם (L111, L127).[2] בבדיקה נמצא ששלושה שברי גוף עשויים מחוואר שמקורו בתצורת מוצא, הנחשפת על פני אזורים נרחבים בהרי יהודה ושומרון (Arkin, Braun and Starinsky 1965; Bentor 1966). ארבעה שברי גוף, השייכים כנראה לאותו כלי, יוצרו במצרים מחומר גלם שמקורו בנילוס. שבר גוף אחד כולל שברי ארקוזה גרניטית וסלעים וולקניים המצביעים על דרום סיני או הערבה הירדנית כמקור אפשרי לכלי זה. כל השברים האינדיקטיביים צוירו ומופיעים להלן.

קערה (איור 1:7).— נמצא טיפוס אחד של קערות שמתארן כדורי. השפה פשוטה, צבוטה קלות ומזווה בחלקה התחתון. קערות מטיפוס זה נפוצות בדרום כנען בתקופת הב״ק 1ב׳ (Amiran et al. 1978: Pl. 7:19, 20; Yekutieli 2000:131).

קנקנים (איור 2:7–5).— שתי שפות שייכות לקנקנים שלהם צוואר ארוך וזקוף ושפה מפושקת מעט (איור 2:7, 3). לקנקנים אלה היו ככל הנראה ידיות מדף בהונות (איור 4:7, 5; Amiran et al. 1978: Pls. 16:5, 8; 36:9). טיפוס זה של קנקנים הופך לנפוץ בדרום כנען לקראת סוף תקופת הב״ק 1 ובתקופת הב״ק 2 (Amiran et al. 1978: Pls. 12:1, 2, 5, 7; 10:13; 15:29; 33:11; Alon and Yekutieli 1995:179, Figs. 15:1; 17:2; 25).

קדרה פערורית (איור 6:7).— הקדרה דומה לפערור: חלקה העליון מתכנס פנימה כמו פערור, אך דופנותיה זקופות בדומה לקדרה. השפה מעובה בפנים ומעט מפושקת בחוץ. כלים דומים מופיעים במדרגת תל חליף לאורך כל תקופת הב״ק 1 (Alon and Yekutieli 1995:179, Fig. 19:11).

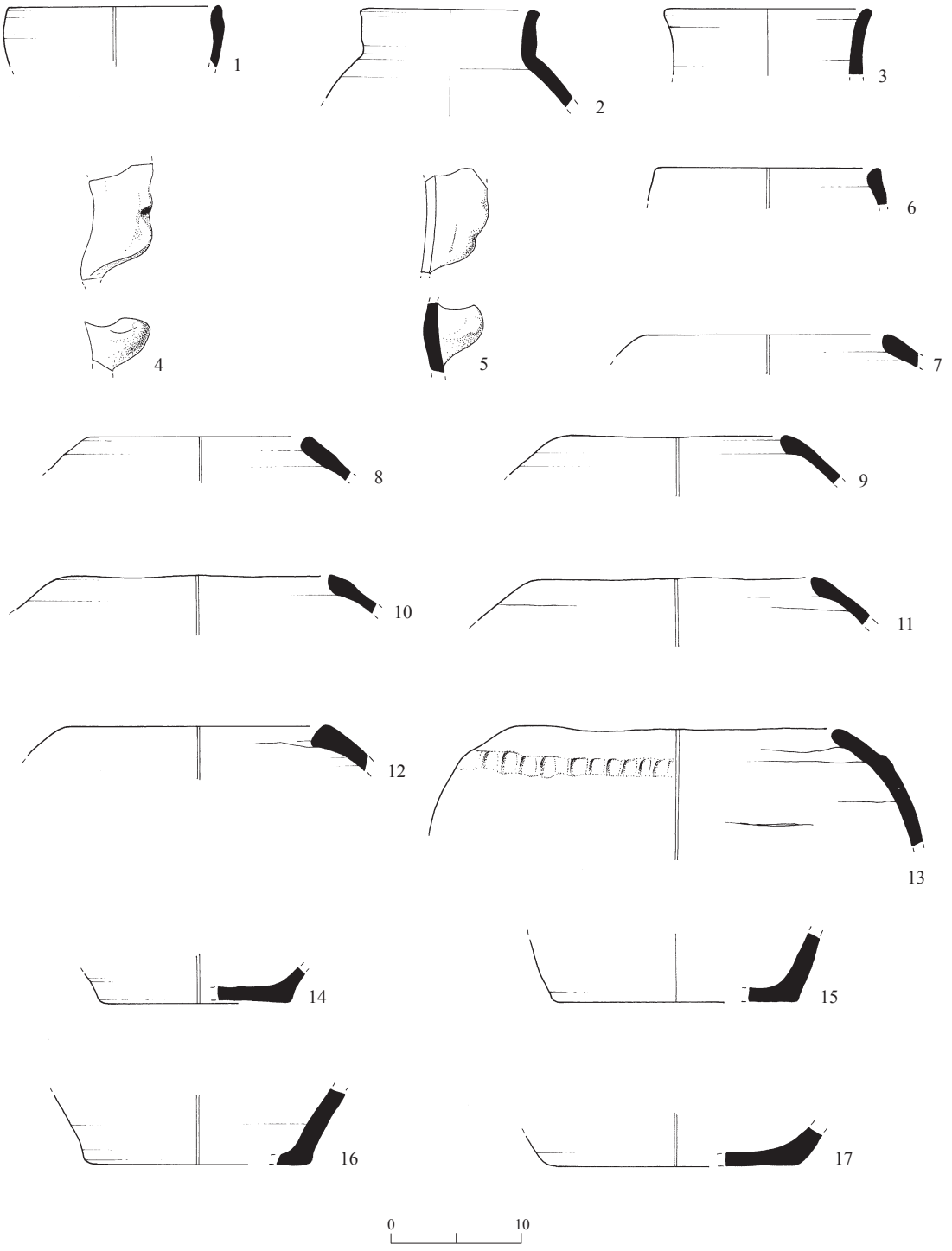

איור 7. כלי החרס.

◀ איור 7

מס׳	הכלי	לוקוס	מס׳ רישום	תיאור
1	קערה	111	1034/1	טין חום־אפרפר בהיר, משח לבן
2	קנקן	116	1037/1	טין אפור כהה ואדום
3	קנקן	111	1014/2	טין כתום־ורדרד בהיר, ליבה אפורה, משח לבן
4	ידית מדף	107	1008/1	טין כתום־ורדרד, משח לבן
5	ידית מדף	108	1013/2	טין חום
6	קדרה פערורית	108	1013/1	טין חום־אדמדם, משח לבן
7	פערור	111	1014/1	טין אדום ואפור
8	פערור	116	1023/1	טין אפור, משח לבן
9	פערור	116	1037/2	טין חום בהיר, חסמים גדולים לבנים ואפורים
10	פערור	116	1035/1	טין אדום ואפור כהה, משח לבן
11	פערור	128	1047/1	טין אדום־אפרפר, חסמים בינוניים לבנים ואפורים, משח לבן
12	פערור	104	1019/1	טין חום־אדמדם כהה, חסמים בינוניים לבנים ואפורים, משח לבן
13	פערור	116	1059/1	טין חום בהיר, ליבה אדומה, חסמים גדולים לבנים ואפורים (קוורץ וגיר)
14	בסיס	126	1045/1	טין חום, ליבה חומה כהה, חסמים גדולים לבנים (קוורץ)
15	בסיס	133	1060/1	טין חום בהיר
16	בסיס	131	1052/1	טין חום־אדמדם, משח לבן
17	בסיס	127	1046/1	טין חום־אדמדם, משח לבן

פערורים (איור 7:7–13).— נמצאו כמה טיפוסי פערורים הנבדלים זה מזה בצורת השפה: מעוגלת (איור 7:7, 8, 13; Amiran et al. 1978: Pls. 18:6, 21; 49:12, 14), מעובה בפנים (איור 7:9–11; Amiran et al. 1978: Pls. 8:25, 26, 33–37; 18:3, 5; 21:5, 43, 44; Alon and Yekutieli 1995: Fig. 19:7, 8) או חתוכה (איור 7:12; Amiran et al.1978: Pls. 8:12, 15; 18:24; 48:13; Alon and Yekutieli 1995: Fig. 17:5, 6). מתחת לשפה מס׳ 13 הודבק עיטור פלסטי דמוי חבל (Amiran et al. 1978: Pl. 20:7). פערורים שלהם שפה מעוגלת, חתוכה או מעובה מאפיינים מכלולים מאתרים בדרום כנען מתקופת הב״ק 1ב׳ ו־2 וממשיכים את מסורת הפערורים בעלי השפה הדקה המופיעים בתקופות הכלקוליתית והב״ק 1א׳ (Sebbane et al. 1993:43–45; Yekutieli 2000:137).

בסיסים (איור 7:14–17).— נמצאו ארבעה בסיסים שטוחים השייכים לכלים סגורים, לקנקנים או לפערורים.

פריטי האבן

מרבית פריטי האבן שנתגלו בחפירה שימשו לעיבוד מזון, כגון שחיקה וכתישה (איורים 8; 9:1). כן נמצא לוח אבן של משחק ׳סנת׳ (איור 9:2).

מקבות (איור 8:1, 2).— נמצאו שתי מקבות מאבן צור. על פי סימני השימוש באחד הקצוות של מקבת מס׳ 1, אפשר לשער כי שימשה עלי (16.5 × 10.0 × 8.8 ס״מ). מקבת מס׳ 2 שימשה כנראה אבן רכב (17.0 × 6.3 × 4.0 ס״מ).

אבני שחיקה (איור 8:3–5).— נמצאו שלוש אבני שחיקה מאבן חול. באבנים מס׳ 3 ו־4 הצד הפעיל שטוח, לפעמים מעט קעור, והצד השני קמור (כ־29 × 17 × 6 ס״מ). אבן מס׳ 5 קעורה משני צדיה; הצד הפעיל נותר חלק בשל השחיקה (40.8 × 15.8 × 6.3 ס״מ).

מכתש (איור 9:1).— המכתש עשוי מאבן גיר קשה ומעוגל (32.5 × 28.8 × 22.5 ס״מ).

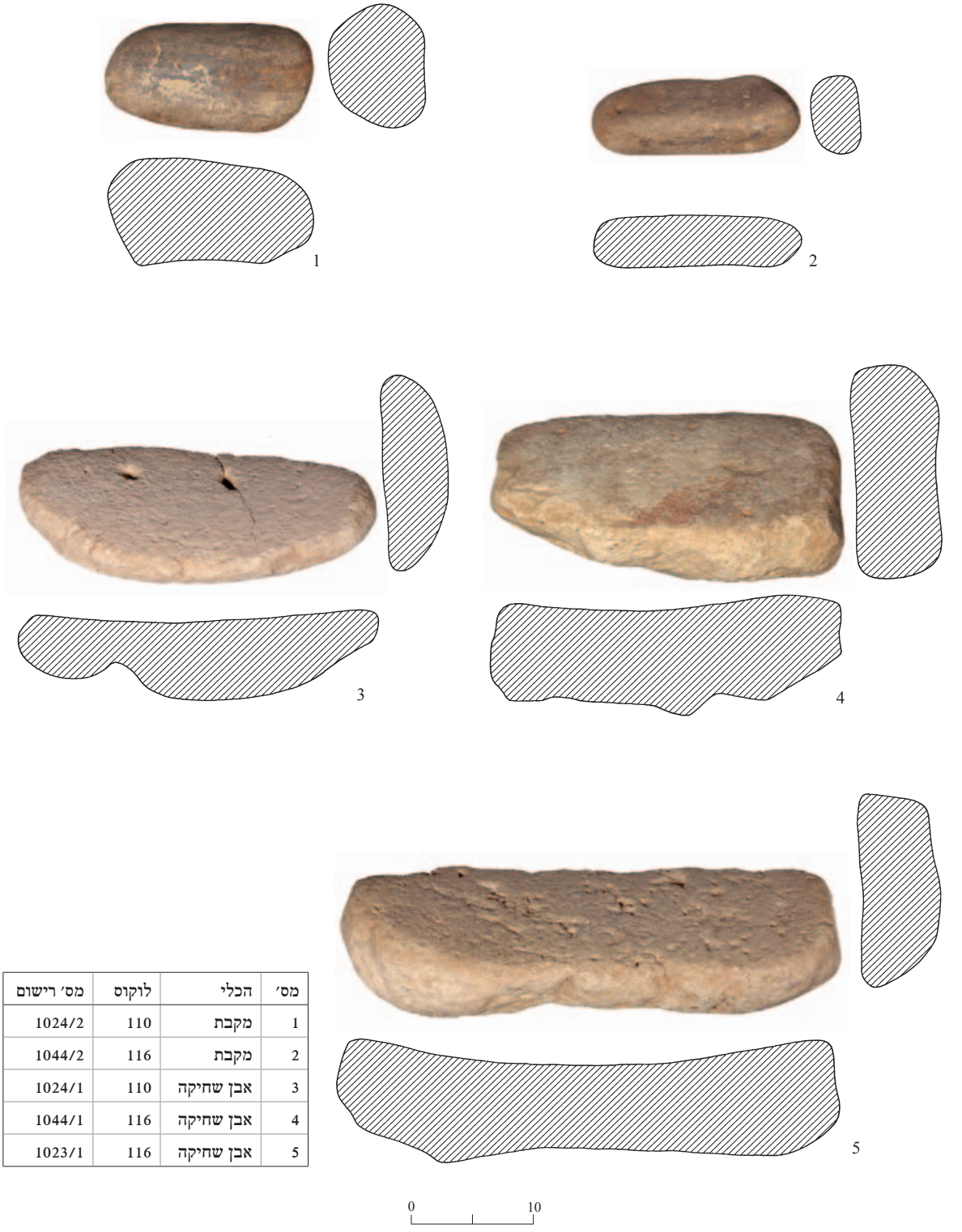

מס׳	הכלי	לוקוס	מס׳ רישום
1	מקבת	110	1024/2
2	מקבת	116	1044/2
3	אבן שחיקה	110	1024/1
4	אבן שחיקה	116	1044/1
5	אבן שחיקה	116	1023/1

איור 8. כלי שחיקה מאבן.

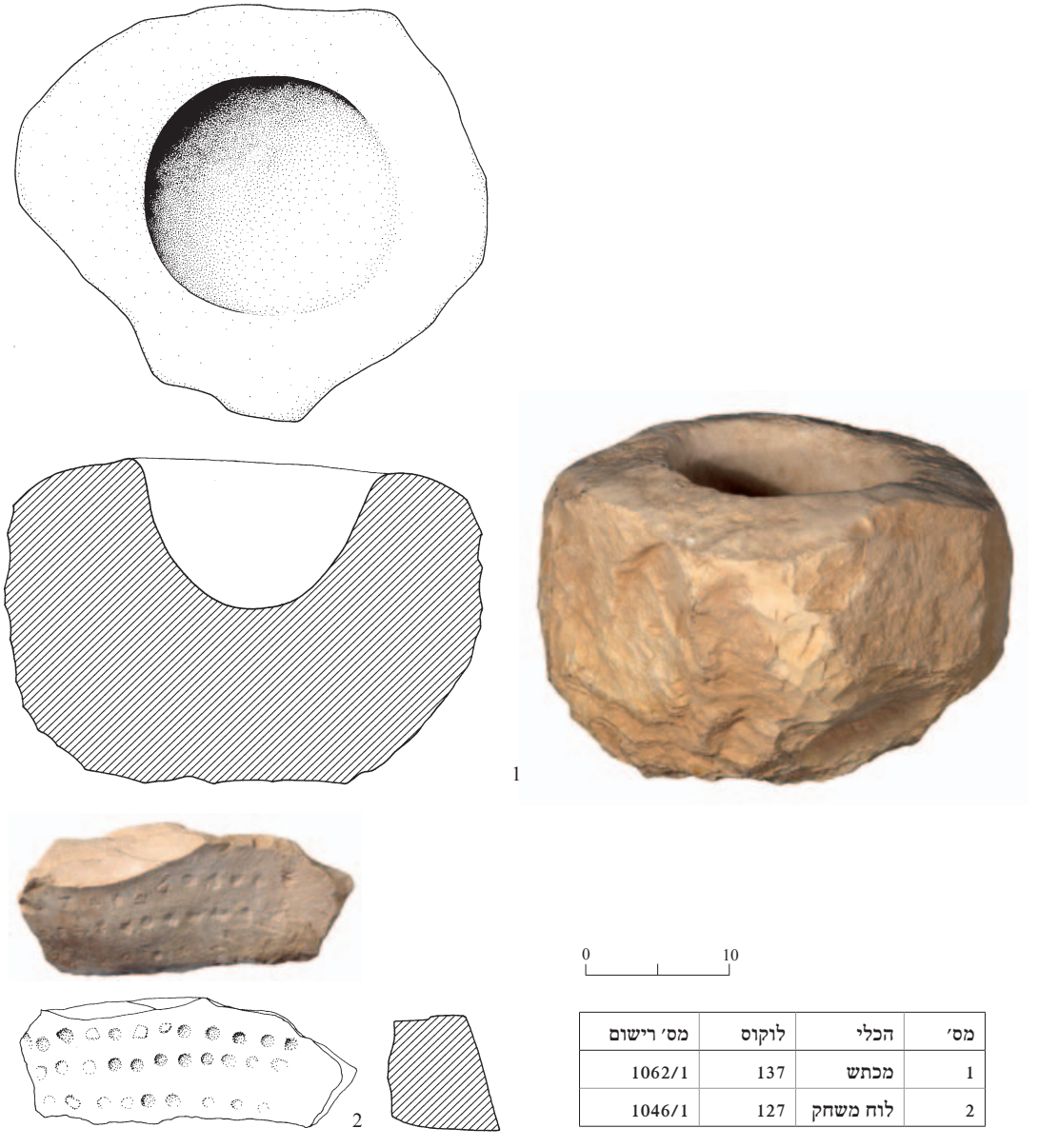

מס׳	הכלי	לוקוס	מס׳ רישום
1	מכתש	137	1062/1
2	לוח משחק	127	1046/1

איור 9: פריטי אבן: מכתש (1) ולוח משחק ׳סנת׳ (2).

לוח משחק ׳סנת׳ (איור 9:2). — נמצא לוח משחק עשוי מאבן קרטון מקומית (23.8 × 8.0 × 7.5 ס״מ). על הלוח שלוש שורות של 9–11 שקערוריות רדודות. המשחק היה נפוץ במצרים לפחות למן ימיה של השושלת הג׳ (סבן תשנ״א:237–238). קבוצה גדולה של משחקי לוח דומים מתקופת הב״ק 2 נמצאו בשכבות I–III בערד (Amiran et al. 1978:58, Pls. 80:22, 23; 139:3; Sebbane 2001).

כלי צור

בחפירה נלקטו 528 פריטי צור, ובהם 280 פריטי פסולת תעשייה, 221 פריטי פסולת נלווית, עשרה גרעינים ו־17 כלים.[3] צור שכיח באזור ומופיע בגושים גדולים, שמקורם בשכבות הגיר הקנומני בגבעות שמצפון לאתר. לפריט אחד צבע חום כהה ומרקם דומה לצור איאוקני ששימש בתקופות הברונזה הקדומה. על פי שכיחות הפסולת ומיעוט הגרעינים, שמרביתם גרעיני נתזים, אפשר לאפיין

את התעשייה באתר כנתזית. הלהבים מעטים ואינם סטנדרטיים, לא נמצאו גרעיני להבים או גרעינים המוגדרים כמנוצלים יתר על המידה. אופן ניצול הגרעינים ושיטת הסיתות מצביעים על כך שהתעשייה מקומית, אופורטוניסטית, והופקו בה פריטים לשימוש ביתי בלבד. לא נמצאו כלים שאפשר להגדירם ״מאובן מנחה״.

סיכום

באבו־קרינאת נחשפו שרידי יישוב כפרי מתקופת הברונזה הקדומה, ובהם מבני מגורים (א׳, ג׳), חצרות (ד׳, ו׳), מבנה שנועד להכנת מזון (ב׳) וממגורה(?) (ה׳). נראה כי המבנים השתייכו לבית אב או למשפחה מורחבת.

שילוב של מבנים מלבניים ומעוגלים נמצא בתל ערד שכבה IV (Amiran et al. 1978:18–19, Plan 181). עם זאת, תופעת בתי הרוחב (״הבית הערדי״) שבהם מתקנים פינתיים בנויים מאבן, כמו מבנה א׳, מופיעה בערד לראשונה בשכבה III (Amiran et al. 1978:19–20; Amiran and Ilan 1996:143–145).

עדויות אלה מצביעות על כך שביישוב באבו־קרינאת נתגלו שרידים אדריכליים המאפיינים את תקופת הב״ק 1 לצד מאפיינים אדריכליים חדשים בתקופת העיור, תקופת הב״ק 2.

המכלול הקרמי מצביע על שילוב בין מסורות מתקופת הב״ק 1ב׳ למסורות מתקופת הב״ק 2. טיפוסים דומים של קערות, קדרות ופערורים נמצאו באתרי דרום כנען בתקופת הב״ק 1ב׳. הקנקנים בעלי הצוואר הגבוה מאפיינים את המכלולים מתקופת הב״ק 2. ידיות שלהן מעט צביטות גסות נפוצות אף הן בתקופת הב״ק 2. על אחד הפערורים יש עיטור פלסטי רציף, רחב ומעוך, האופייני לתקופת הב״ק 2.

נראה כי היישוב התקיים מסוף תקופת הב״ק 1 עד תחילת תקופת הב״ק 2. אבו־קרינאת הוא אחד מיישובי הפרזות שהוקמו בדרום בקעת באר שבע ובהר הנגב בתקופת הברונזה הקדומה, בעמקי הנחלים או בקרבתם. יישובים אלה אופייניים לתקופה ומעידים על עלייה ניכרת בצפיפות האוכלוסייה בסוף האלף הד׳ ובראשית האלף הג׳ לפסה״נ (כהן תש״ס:37–81).

הערות

[1] החפירה (הרשאה מס׳ A-5138) התקיימה בחודשים מאי–יוני 2007, מטעם רשות העתיקות ובמימון חברת נתיבי גז טבעי לישראל. את החפירה ערכה המחברת בסיועם של ישעיהו לנדר (מנהלה), אברהם האג׳יאן (מדידות), נטליה זק (סרטוט), צילה שגיב (צילום), א׳ דודין (ציור כלי חרס), מיכאל סמילנסקי (ציור כלי צור) וקלרה עמית (צילום ממצא).

תודה רבה לד״ר יובל יקותיאלי על העזרה ועל הייעוץ בזמן החפירה ובעת כתיבת המאמר.

[2] את הבדיקות ערכה ענת כהן־וינברגר במעבדת הפטרוגרפיה ברשות העתיקות.

[3] את כלי הצור עיבד חמודי חלאילה.

הפניות

כהן ר׳ תש״ס. **ההתיישבות הקדומה בהר הנגב א: התקופה הכלקוליתית, תקופת הברונזה הקדומה ותקופת הברונזה התיכונה א׳ (מחקרי רשות העתיקות 6)**. ירושלים.

Alon D. and Yekutieli Y. 1995. The Tel Ḥalif Terrace ‘Silo site’ and Its Implications for the Early Bronze Age I. *‘Atiqot* 27:149–189.

Amiran R. and Ilan O. 1996. *Early Arad* II: *The Chalcolithic and Early Bronze IB Settlements and the Early Bronze Age II City; Architecture and Town Planning; Sixth and Eighteenth Seasons of Excavations, 1971–1978, 1980–1984*. Jerusalem.

Amiran R., Paran U., Shiloh Y., Brown R., Tsafrir Y. and Ben-Tor A. 1978. *Early Arad: The Chalcolithic Settlement and Early Bronze City, First–Fifth Seasons of Excavations, 1962–1966* (Judean Desert Studies). Jerusalem.

סבן מ׳ תשנ״א. משחקי לוח בכנען בתקופת הברונזה הקדומה והתיכונה א׳ ומקור משחק הסנת המצרי. **ארץ־ישראל** כא:233–238.

Arkin Y., Braun M. and Starinsky A. 1965. Type Sections of Cretaceous Formations in the Jerusalem–Bet Shemesh Area. *Geological Survey of Israel, Stratigraphic Sections* 1:1–42.

Bentor Y.K. 1966. *The Clays of Israel: Guide-Book to the Excursions* (The International Clay Conference, Jerusalem, Israel). Jerusalem.

Porat N. and Goren Y. 2002. Petrography of the Naqada IIIa Canaanite Pottery from Tomb U-j in Abydos. In E.C.M. van den Brink and T.E. Levy eds. *Egypt and the Levant: Interrelations from the 4th through the Early 3rd Millennium BCE.* Leicester–London–New York. Pp. 252–270.

Sebbane M. 2001. Board Games from Canaan in the Early and Intermediate Bronze Ages and the Origin of the Egyptian *Senet* Game. *Tel Aviv* 28:213–230.

Sebbane M., Ilan O., Avner U. and Ilan D. 1993. The Dating of Early Bronze Age Settlements in the Negev and Sinai. *Tel Aviv* 20:41–54.

Yekutieli Y. 2000. Early Bronze Age I Pottery in Southwestern Canaan. In G. Philip and D. Baird eds. *Ceramics and Change in the Early Bronze Age of the Southern Levant* (Levantine Archaeology 2). Sheffield. Pp. 129–152.

AN EARLY BRONZE AGE IB–II SETTLEMENT AT ABU QURINAT

SVETLANA TALIS
(PP. 45*–55*)

The site is located in the southern part of the Be'er Sheva' Valley, approximately 150 m west of Naḥal Yitnan, on the eastern slope of a flinty chalk hill (Fig. 1). A survey conducted at Abu Qurinat prior to development work discovered an Early Bronze Age site (88 × 100 m), detecting the tops of walls and recovering pottery and flint artifacts. An area of 143 sq m was excavated at the northeastern end of the village. Close to the surface, architectural remains from the end of Early Bronze Age IB to the beginning of Early Bronze Age II were exposed, including four structures (A–C, E) and two courtyards (D, F) (Plan 1; Fig. 2).

Structure A, exposed in the eastern part of the excavation, is rectangular, of the broad-house type (4 × 7 m); its walls were preserved to a height of three courses (0.28–0.37 m). A round, stone-built installation (L119; Fig. 3) was discovered in the southwestern corner of the structure. A large courtyard (F) was exposed to the south of the building. In the western end of Courtyard F were found the remains of an elliptical structure (E), probably a silo. Structure B (Fig. 4) is elliptical; its walls were preserved to a height of three courses. A tamped-loess floor (L116) was uncovered about 0.1–0.2 m beneath the base of the walls. Above it was a large flat stone surrounded by smaller stones, which was probably a working surface (L136; Fig. 5). The floor contained also two hearths, a mortar (L137; Fig. 6), two querns, pottery and flint tools (Figs. 7:2, 8–10, 13; 8:2, 4, 5). The structure appears to have been used for preparing and cooking food. At the northwestern end of the excavation area, the southeastern corner of rectangular Structure C was preserved to a height of 1–3 courses. A tamped-earth floor (L126), containing two hearths, pottery (Fig. 7:14) and flint tools, was found 0.1 m beneath the bases of the walls. The eastern end of Courtyard D was exposed to the south of the structure.

The ceramic assemblage (Fig. 7) includes storage and serving vessels—various holemouth jars, jars and bowls—dated between the end of EB IB and the beginning of EB II. Stone tools, a stone *Senet* game board and flints were found as well (Figs. 8, 9).

The site is characteristic of open settlements in the Negev Highlands and the Be'er Sheva' and 'Arad Valleys, and testifies to a significant population increase in the region in the late fourth millennium BCE.

CAPTIONS TO ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Location map.
Fig. 2. The excavation area, looking east.
Plan 1. The excavation area, plan and sections.
Fig. 3. Stone installation (L119) within Structure A, looking southeast.
Fig. 4. Structure B, looking east.
Fig. 5. Working surface (L136) in Structure B, looking northeast.
Fig. 6. Mortar (L137) in Structure B, looking west.
Fig. 7. Pottery.
Fig. 8. Stone tools.
Fig. 9. Stone artifacts: mortar (1) and *Senet* game board (2).